

КУРДСЬКЕ ПИТАННЯ В АМЕРИКАНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИНАХ

У статті аналізується вплив курдської проблеми на американсько-турецькі відносини. Автор зробив висновок, що США зацікавлені у зближенні позицій щодо цього питання з Туреччиною, яка активно об'єднує свої зусилля в боротьбі з курдським сепаратизмом із Тегераном і Дамаском. У той же час США абсолютно не влаштовує зближення в трикутнику Туреччина – Сирія – Іран, для запобігання чи уповільнення цього процесу Вашингтон буде вимушений піти на задоволення окремих вимог Анкари.

Ключові слова: *Сполучені Штати Америки, Турецька Республіка, Робоча партія Курдистану, зовнішня політика, американсько-турецькі відносини.*

В статье анализируется влияние курдской проблемы на американо-турецкие отношения. Автор пришел к выводу, что США заинтересованы в сближении позиций относительно данного вопроса с Турцией, которая активно объединяет свои усилия с Тегераном и Дамаском в борьбе с курдским сепаратизмом. В то же время США абсолютно не устраивает сближение в треугольнике Турция – Сирия – Иран, для предотвращения или замедления которого Вашингтон будет вынужден удовлетворить отдельные требования Анкары.

Ключевые слова: *Соединенные Штаты Америки, Турецкая республика, рабочая партия Курдистана, внешняя политика, американо-турецкие отношения.*

In article influence of a Kurdish problem on American – Turkish relations is analyzed. The author has come to a conclusion, that the USA are interested in rapprochement of positions concerning the given question with Turkey which actively unites the efforts with Teheran and Damascus in struggle against Kurdish separatism. At the same time the USA at all does not arrange rapprochement in a triangle Turkey – Syria – Iran, for prevention or which delay Washington will be compelled to satisfy separate requirements of Ankara.

Key words: *the United States of America, Turkish republic, a working party of Kurdistan, foreign policy, American – Turkish relations.*

Курдське питання як проблема політичного самовизначення курдського народу в державах Близького Сходу і в системі міжнародних відносин існує не менше двох останніх сторіч. Курдський рух, що виник на рубежі XVIII-XIX ст., який носив спочатку сепаратистський характер, отримав геополітичний аспект, головним чином, як внутрішньополітична проблема та як найважливіший чинник загострення турецько-іранських відносин. До початку XX ст. з'явився новий чинник, що впливав на геополітичну ситуацію в курдському регіоні Близького Сходу. Це – курдський націоналізм, головною політичною метою якого було об'єднання розділених курдських земель і створення єдиної централізованої держави. Саме цей чинник почав у майбутньому грати вирішальну роль в курдському питанні.

Всесвітньо-історичні зміни та події на світовій арені під час і після Другої світової війни змусили курдський національний рух вступити на шлях революційно-демократичної боротьби. Роль курдського питання в близькосхідній геополітиці особливо зросла з другої половини 50-х років, коли на ґрунті

загострення арабо-ізраїльського конфлікту різко активізувався арабський націоналізм в його екстремістських формах (насерізм і, особливо, баасизм). В Іраку спалахнуло найтриваліше в минулому сторіччі курдське повстання (з 1961 р. до 1975 р.) під керівництвом видатного курдського лідера Мустафи Барзані. Воно було придушене, але скориставшись поразкою режиму Саддама Хусейна в кувейтській авантурі, курди в 1992 р. досягли фактичної автономії [1].

У Туреччині з середини 80-х років почався повстанський рух, організований екстремістською Робочою партією Курдистану (РПК), що сповідає марксизм маоїстсько-кастровського тлумачення.

Курдська проблема залишається одним з основних питань в американо-турецьких відносинах на нинішньому етапі. Її гострота і актуальність, що особливо виявилися під час підготовки силової акції проти Іраку і в процесі його післявоєнного облаштування, негативно позначаються і сьогодні на ухваленні пріоритетних рішень в політичному та економічному діалозі між двома союзниками по

лінії НАТО. В основі проблеми закладена різна позиція Анкари і Вашингтона по відношенню до РПК та її діяльності як на території Туреччини, так і в інших країнах.

Ще в 90-ті роки курдська тематика не займала значних позицій в американсько-турецьких відносинах. Вашингтон прагнув дотримуватися нейтралітету і вкрай неохоче коментував події, пов'язані з курдським питанням у Туреччині. Під час контактів і переговорів на високому рівні американська сторона говорила про права людини в розмитій формі, прагнувши не вказувати на жорсткі заходи турецької влади відносно курдських сепаратистів. Лише після арешту представниками турецької влади курдських парламентарів адміністрація Б. Клінтона «висловила в адресу Анкари глибоку заклопотаність у зв'язку з неприпустимими процесами, що відбуваються в Туреччині». Інцидент був пов'язаний із заборонаю в 1994 році за рішенням Суду державної безпеки Анкари діяльності курдської Демократичної партії Туреччини і арештом депутатів парламенту від цієї партії. Саме цей інцидент в американсько-турецьких відносинах можна вважати початком загострення курдської проблеми між двома стратегічними партнерами [2].

Проте цей хиткий компроміс був остаточно порушений у 2003 році. Вашингтон помітно зближувався з іракськими курдами, що, безумовно, не влаштувало Анкару. Американська сторона регулярно вела переговори не тільки з лідерами основних курдських партій – Демократичною партією Курдистана, очолюваною М. Барзані і Патріотичним союзом Курдистана, керівником якого є Дж. Талабані, але і з представниками інших дрібних курдських угруповань.

Автор вважає, що саме розбіжність позицій Туреччини і США стосовно курдського питання і думка, що сформувалася в турецькому керівництві, про несерйозне ставлення Вашингтона до збереження територіальної цілісності Іраку стала 1 березня 2003 року однією з вагомих причин рішення парламенту Туреччини не надавати територію країни американським військовослужбовцям для участі у військовій операції проти Іраку. Вашингтон, заявивши офіційно про шанобливе ставлення до вирішення турецького парламенту, не утримався також від різких висловів на адресу політичного і військового керівництва Туреччини. У свою чергу, Анкара знов указала Вашингтону на непослідовність його лінії в курдському питанні. Вашингтон, на думку Анкари, по суті, «зайняв позицію миру відносно курдських сепаратистів, обмежившись політико-дипломатичним тиском на цю організацію»[3].

Крім того, уповноважені американською стороною представники вели й надалі з керівниками РПК сепаратні переговори, про зміст і результатах яких турецька сторона, як і раніше, не інформувалася. В турецькому керівництві вважали, що завдяки такій нейтральній політиці відносно РПК американці мали намір зберегти бойовий потенціал організації для його можливого використання залежно від розвитку ситуації в післявоєнному Іраку, зокрема, на півночі цієї країни [4].

У курдській проблемі США офіційно займають протурецьку позицію. США декларували не тільки неможливість створення курдської держави в Туреччині та Іраку, а й автономії з широкими правами. США припускають збереження Туреччини як унітарної держави і, на відміну від Євросоюзу, та провідних європейських держав, не припускають навіть розширення прав турецьких курдів у сфері використання своєї мови і культури. Дана позиція США залишалася незмінною протягом останніх 20 років, але адміністрація Дж. Буша заявила про неї більш виразно. США змушені рахуватися з курдською проблемою в Туреччині лише у зв'язку з тим, що вступ Туреччини до Євросоюзу обумовлюється врегулюванням курдської проблеми.

Разом з тим зусиллями США і Великобританії на північному заході Іраку де-факто створено курдську державу, яку підтримують Іран і Ізраїль як фактор протистояння Іраку. Дане державне утворення довело свою здатність формувати органи влади, будувати громадянське суспільство східного типу, здійснювати зовнішні політичні відносини. Перебуваючи у великій залежності від США і Великобританії, дане державне утворення курдів будує свої відносини з усіма зацікавленими державами – Іраном, Іраком, Сирією, Ізраїлем і навіть з Туреччиною [5].

Протягом усього періоду після подій 11 вересня 2001 р. США намагалися осмислити політичні дії і перспективу курдської проблеми в Іраку. Проблема полягала в тому, як забезпечити військову підтримку курдів в антиіракській операції та одночасно ігнорувати вимоги курдів зі створення національної держави. Проблема вирішилася приблизно до літа 2002 р., коли США зрозуміли, що курди не можуть виступати в якості серйозного військового партнера у війні проти Іраку, а курдські лідери в Іраку, що їхні збройні сили не стануть воювати за чужі інтереси. У формуванні даної позиції США вирішальну роль зіграла Туреччина, яка ставила під сумнів доцільність участі курдських збройних загонів у даній військовій операції. Одночасно США практично шантажували Туреччину можливою активною участю курдів в операції, що нібито може стати альтернативою участі Туреччини, за умови створення в Іракському Курдистані умов для створення досить великого угруповання американсько-британських військ.

Одночасно виявилось, що США не мали наміру створювати в повоєнному Іраку сильної централізованої держави, але припускали можливим створення кількох достатньо адекватних центрів влади, при формальному збереженні цілісності Іраку. Тому для курдів відкривалася достатньо сприятлива перспектива. У післявоєнний період мало відбуватися становлення політико-державного устрою Іраку як якогось демократичного процесу, під час якого передбачалося вирішити долю курдів, які отримують такі права, які будуть обумовлені політичною ситуацією. Поряд з цим, у доступний для огляду перспективі США неодмінно використовують курдський чинник у здійсненні тиску на Туреччину. Але напередодні вторгнення до Іраку США не були готові до активного використання курдського чинника в Туреччині [6].

Курди зовсім не були зацікавлені у війні проти Іраку, внаслідок якої вони втратять, фактично, незалежне становище і шанси на збільшення доходів від нафти, оскільки абсолютно ясно, що джерела нафти і комунікації контролюватимуться Туреччиною як приз за участь у військовій операції. Перед військовою операцією в Іраку уряд курдського державного утворення ставив завдання зі зміцнення своїх збройних сил, а також довести чисельність боездатних сил до 25 тисяч чоловік. Курдський регіональний уряд протягом 2002 р. отримав від США і Великобританії значну кількість озброєнь і освоїв його під контролем представників даних держав. США і Великобританія терпимо ставились до розвитку економічних відносин між Іракським Курдистаном та Іраном, не намагалися обмежити контакти курдів з режимом С. Хусейна і Сирією. Дослідники припускали, що тим самим створювався досвід контактів курдів з арабами, який міг мати позитивне значення для встановлення відносин курдів із новим політичним керівництвом Іраку [7].

Слід зазначити, що перед Туреччиною стоїть важливе завдання недопущення створення умов для перетворення курдських політичних організацій і можливих курдських державних організацій у партнерів і тим більше в стратегічних союзників США в регіоні. Це змушує Туреччину форсувати формування турецько-ізраїльського блоку як безальтернативного стратегічного союзника США в регіоні, а також приймати цілий ряд вимог США в геостратегічній та гео економічній сферах. Дуже важким для Туреччини є курдський фактор як інструментарій політики Євросоюзу і провідних європейських держав. Повноцінне використання даного чинника американцями призведе до розчленування турецької держави, чого не можуть не розуміти турецькі політики, що відрізняються граничною предметністю мислення [18].

Таким чином, США, користуючись вкрай важким і часом безвихідним становищем курдських політичних організацій практично у всіх країнах Близького Сходу, відсутністю реального впливу на курдів з боку Євросоюзу і Росії, поставили на меті створення в регіоні сильного геополітичного фактора в особі курдських державних утворень на основі федералізації. У зв'язку з цим здійснюються заходи щодо трансформації провідних політичних партій і організацій курдів в організації ліберального і демократичного характеру з метою перетворення їх у політичних партнерів та подання як суб'єктів

політичної влади в курдських регіонах. Не отримавши належної підтримки жодної з країн регіону, курди цілком переосмислили свою зовнішньополітичну орієнтацію, і, незважаючи на наявність деяких традиційних політичних гасел і тез, курдські організації в Іраку практично стали партнерами США і Великобританії, а РПК знаходиться в процесі переорієнтації у відношенні США. Спроби Франції та Німеччини посилити вплив Європейського Союзу на курдів уже не можуть зацікавити досвідчених у політичній боротьбі курдських лідерів. Курдські організації намагаються зберегти відносини з Іраном, Сирією та європейськими структурами, але практично інтегруються в американсько-британську політику в регіоні Близького Сходу.

Улітку 2003 р., в умовах наростання американсько-турецьких суперечок, була реанімована діяльність Конгресу свободи і демократії Курдистану (KADEK) (колишня Курдська робітничка партія), чий лідер, Осман Оджалан, оголосив про готовність розпочати збройну боротьбу проти Туреччини. Не викликає сумнівів те, що у більш віддаленій перспективі США і Великобританія все більше будуть пов'язувати з курдами свою політику й інтереси в регіоні.

Виходячи з вищевикладеного, автор може зробити висновок, що США не в змозі та не зацікавлені з фінансової, військової і політичної точок зору у відкритті сьогодні «другого фронту» проти курдів на півночі Іраку. Проте все одно є факт, що говорить про зацікавленість Вашингтона у зближенні позицій з Туреччиною у вирішенні курдського питання. Річ у тім, що Анкара, не знаходячи належної підтримки і розуміння з цієї проблеми у Вашингтона, активно об'єднує свої зусилля в боротьбі з курдським сепаратизмом із Тегераном і Дамаском, які розділяють її позицію з цього питання. Зокрема, з Сирією було підписано Угоду про спільну боротьбу з тероризмом, у рамках якої сторони налагодили досить ефективну взаємодію з питань нейтралізації бойовиків РПК, зокрема на території третіх країн.

Зрозуміло, що США абсолютно не влаштовує зближення в трикутнику Туреччина – Сирія – Іран. Для того, щоб запобігти або хоч уповільнити цей процес, Вашингтон буде вимушений піти на задоволення окремих вимог дій Анкари. Проте це не призведе до врегулювання курдського питання, а лише надасть йому форму уповільненого небезпечного конфлікту, здатного в будь-який момент загострити ситуацію не тільки в Північному Іраку, але і регіоні в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жигалина О. И. Проблемы курдского урегулирования и Запад / О. И. Жигалина // Современный исламский Восток и страны Запада. – М. : ИБВ, 2003. – Вып. 19 – С. 264.
2. Дружиловский С. Б. Влияние иракского кризиса на урегулирование курдской проблемы в Турецкой Республике / С. Б. Дружковский // Курдский вопрос в Западной Азии в начале XXI века. – М. : ИБВ, 2006. – С. 143.
3. Егоров В. К. Курдский фактор во внешней политике Турции // В. К. Егоров // Там само. – С. 206–216.
4. Вертяев К. В. Курдский вопрос в политике Турции (конец XX – начало XXI века) / К. В. Вертяев. – М. : ИБВ, 2007. – С. 155.
5. Жигалина О. И. Современное состояние курдского вопроса в Турции / О. И. Жигалина // Восток. – 2009. – № 5. – С. 151–153.
6. Загорнова Е. В. Курдский вопрос в турецко-американских отношениях [Электронный ресурс] / Е. В. Загорнова // Институт Ближнего Востока. – Режим доступа : <http://www.iimes.ru/rus/search.html>.

7. Жигалина О. И. Курдская политика США в Ираке и проблемы турецких курдов / О. И. Жигалина // Современный исламский Восток и страны Запада. – М. : ИБВ, 2004. – С. 76.
8. Мурадян И. М. Региональные проблемы турецко-американских отношений / И. М. Мурадян. – Ереван : «Антарес», 2004. – С. 280.

Рецензенти: д.політ.н., професор О. В. Шевчук;
к.і.н., професор Є. Г. Сінкевич.

© Московець В. Є., 2011

Надійшла до редколегії 2.12.2010 р.